

Na osnovu nalaza Agencije za zaštitu životne sredine, na vrhu liste izvora emisije štetnih materija u Srbiji nalaze se proizvodnja električne i toplotne energije, individualna ložišta i industrija, dok dosta manje, mada svakako nezanemarljivo učešće ima i drumski saobraćaj. Izdvojeni sektori različito doprinose kada su u pitanju emisije pojedinačnih zagađivača, pa tako termoelektrane u emisiji sumporovih oksida učestvuju sa 90 posto a u ispuštanju oksida azota su zastupljene sa preko 50 posto, dok su individualna ložišta odgovorna za gotovo 60 posto zagađenja PM10 i gotovo 80 posto emisije PM2.5 česticama.

Procenjuje se da samo u Beogradu oko 300.000 domaćinstava koristi kućna ložišta za grejanje, a tek malo malo više od četvrtine ukupnog broja u Srbiji emituje polutante u dozvoljenim granicama. Predstavnici vlasti su to iskoristili da po starom receptu krivicu svalje na same građane "koji lože šta stignu". Međutim, iako su individualna ložišta svakako veliki zagađivači, stručnjaci ističu da stvar nije toliko jednostavna kada je u pitanju emisija samih PM čestica. Naime, moguće je razlikovati dve kategorije ovog polutanta – primarne koje su emitovane kao čvrste čestice, i sekundarne koje nastaju od gasova procesom partikulacije sumporovih i azotnih oksida. U danima najvećeg izmerenog zagađenja vremenski uslovi su često upravo pogodovali stvaranju sekundarnih PM čestica.

Stoga struka smatra da je doprinos individualnih ložišta i proizvodnje električne i toplotne energije tipu zagađenja podjednak. Domaće tri termoelektrane, Kostolac, Kolubara i Nikola Tesla, emituju šest puta veću količinu štetnih gasova od propisane i izbacuju sumporovih oksida jednako koliko i 50 termoelektrana u Evropi. To je i razlog zbog čega se Srbija našla na listi zemalja protiv kojih je nedavno Sekretarijat Energetske zajednice pokrenuo postupak zbog prekoračenja maksimalne emisije zadate Nacionalnim planom za smanjenje emisija. Proizvodnja električne i toplotne energije u Srbiji se još uvek dominantno odvija iz fosilnih goriva, i to pre svega sagorevanjem ogromnih količina niskokaloričnog lignita. Razlog za to jeste pre svega njegova dostupnost i cena na tržištu Srbije. Kako privredni subjekti, tako se i privatni potrošači odlučuju za kupovinu najjeftinijeg goriva. Kada su u pitanju individualna ložišta, 10 posto najsiromašnijih korisnika za grejanje i kuvanje koristi gotovo isključivo čvrsta goriva koja su najveći izvor emisije PM čestica. U njima se neretko pored uglja i drva spaljuje i čvrsti otpad. Za većinu njih radi se o nuždi jer prosto nisu u situaciji da priušte da u obzir uzimaju niti svoje niti tuđe zdravlje. Međutim, čak i oni koji ne spadaju u kategoriju najsiromašnijih ne mogu sebi da omoguće kvalitetnije energente. Skupi priključci na mrežu i visoka cena daljinskog grejanja stoji iza činjenice da svega četvrtina građana svoja domaćinstva zagreva na ovaj način.

Nakon što se prethodne zime u javnosti pokrenulo pitanje zagađenja vazduha, predsednik države Aleksandar Vučić je to pripisao ogromnom ekonomskom napretku i porastu životnog

standarda. Logika je da usled većih zarada ljudi danas češće kupuju kola, a zagađenje je normalno za sva razvijena društva. Takoreći, bolji život ima svoju cenu.

Međutim, ovo ne može biti dalje od istine. Osim što je ignorisao najteže zagađivače, Vučić je spinovo i pravi razlog za zagađenje prozrokovano saobraćajem. Ne radi se o tome da ljudi sada mogu da priušte veći broj vozila, već da ne mogu da priušte kvalitetne automobile sa adekvatnim standardima. Prema podacima Privredne komore, godišnje se u Srbiju uveze oko 120.000 polovnih automobila od čega je najveći deo stariji od 14 godina. Srbija je postala deponija za EU automobile koji ne ispunjavaju evropske standarde u vezi zaštite životne okoline. Dodatna je praksa da se i sa novijih dizel vozila uklanjaju DPF filteri namenjeni za prečišćavanje izduvnih gasova kako bi se umanjila cena opravke automobila. Uništavanje javnog prevoza, pre svega železničkog putnog transporta, primorava ljude da se snalaze kupovinom vozila koji uskoro neće moći da prođu tehnički pregled. Kao osnovni uzrok zagađenja vazduha se tako ispostavlja siromaštvo. Ljudi se greju na otpad i voze đubre jer za bolje nemaju.

Prazne priče i subvencije za bogate

Istini za volju, vlasti, kako republičke tako i gradske, izlaze sa merama koje je potrebno preduzeti. Tako je, na primer, država nakon dugo najave usvojila izmene pravilnika kojima se omogućava smanjenje cene priključka na gas za domaćinstva i do 50 odsto. Procene su da u Srbiji taj energent koristi tek oko 260.000 građana, ali da će se realizacijom započete gasifikacije i pojeftinjenjem priključka u narednih nekoliko godina na gas grejati oko pola miliona domaćinstava. Iako se ovo može smatrati kao korak u boljem smeru, daleko je od dovoljnog.

Na gradskom nivou, nedavno je donet Nacrt Plana kvaliteta vazduha za Beograd koji pokriva namere gradskih vlasti u narednoj deceniji. Neke od mere koje su predložene odnose se na poboljšanja vezana za Gradsko saobraćajno preduzeće, kao što je prelazak sa dizel vozila sa na električne i autobuse na prirodni gas, zatim poboljšanje i izgradnja putne, biciklističke, kao i gasne i toplovodne infrastukture, pošumljavanje grada, nabavka novih kompozicija za linije BG-voza, izgradnja metroa itd. Iako same mere mogu delovati dobro, Nacrt Plana je naišao na kritiku stručne javnosti i dela organizacija koje se bave pitanjima urbanog uređivanja i ekološkog zagađenja. Ističu se proceduralne ali i sadržinske zamerke, kao što je nedostatak ciljeva smanjenja zagađenja vazduha, koji bi pružili polaznu osnovu za merenje uspeha sprovođenja Plana, ali i činjenica da su navedene mere i indikatori neprecizni i opisni, što praćenje primene mera čini praktično nemogućim. Osnovni razlog za sumnju da će se novi plan primenjivati u praksi leži i u tome što iz prethodnog petogodišnjeg Plana koji

je donet 2016. gotovo ništa od predviđenog nije sprovedeno. A isto kao i prethodni, i novi Plan se donosi bez aktivnog učešća javnosti.

Sa druge strane, mere koje vlast najviše gura u prvi plan tiču se sektora drumskog saobraćaja koji je daleko iza drugih zagađivača. Sredinom ove godine treba da stupi na snagu zabrana uvoza vozila sa EVRO 3 motorima. Broj starih automobila koji se uvoze i kupuju jasno pokazuje da bi to bio popriličan udarac za većinu kupaca, ali i ogromnu auto-industriju koja je izrasla oko uvoza polovnih vozila. Iako je ova vrste regulacije neophodna sa stanovišta zaštite životne sredine, nesumnjivo je da će ona najteže pogoditi one sa plićim džepom. Procene su da će za kupovinu sličnog modela sa višim standardom motora trebati da se izdvoji 10-15 procenata više.

Sumanuto deluje činjenica da se u takvoj situaciji Vlada Srbije odlučila da donese Uredbu o subvencionisanju kupovine električnih i hibridnih vozila za šta je iz budžeta izdvojeno oko milion evra. Čak i da ostavimo po strani činjenicu da je u datim uslovima proizvodnja struje daleko više šteti životnoj sredini od motora sa unutrašnjim sagorevanjem, kao i to da u Srbiji ni izbliza ne postoji potrebna infrastruktura za napajanje električnih vozila (zamislite situaciju u kojoj neko usred novobeogradskog bloka sa petog sprata sprovodi produžni kabal do svog električnog automobila parkiranog ispred zgrade), radi se o tome da se ovim jedino subvencionise potrošnja bogatih. Naime, potpuno električna ili hibridna vozila često premašuju cene od 20.000 evra što je i uz maksimalnu subvenciju od 5.000 evra misaona imenica za većinu građana.

Rešenje za zagađenje

Ispada da je najkonkretnija preduzeta mera za rešavanje problema zagađenja bila promena kriteriju za ocenjivanje kvaliteta vazduha. Promeniš kriterijume i vazduh je, gle, odjednom čist. Jer sve ostalo što se predlaže nije dovoljno da se ostvari neophodno poboljšanje. Pitanje je zašto je to tako? Zar predstavnici vlasti i njihovi bližnji ne udišu isti vazduh? Zar je moguće da im je pre svega stalo do punjenja sopstvenih džepova? U krajnjoj instanci, spisak mera koje je potrebno preduzeti za postizanje čistijeg vazduha već postoji. Na već pobrojane mere koje sama vlast predlaže treba još dodati gašenje termoelektrana, prelazak na održive izvore energije i subvencionisanje gašenja individualnih ložišta i cilj bi bio postignut. U najvećem delu opoziciono javnosti upravo se korupcijom objašnjava sva motivacija vladajućeg režima. Nesumnjivo da to zaista i igra ogromnu ulogu. Održavanje prenaraslog partijskog aparata na vlasti je moguće samo ukoliko su svi (ili barem većina) njegovih delova podmireni.

Međutim, takav pristup previda i druga strukturna socio-ekonomska ograničenja koja ne

smeju biti zanemarena. Uprkos busanju u grudi predstavnika vlasti, produktivnost srpske ekonomije je još uvek na vrlo niskim granama. Sa izuzetkom par sektora, Srbija se u globalnoj podeli rada pozicionirala kao zona jeftine radne snage i jeftinih resursa. Upravo jedna od komparativnih prednosti domaće privrede jeste niska cena električne energije kao i gledanje kroz prste stranim investitorima u pogledu poštovanja ekoloških standarda. Ovo Srbiju čini posebno primamljivom za prljavu industriju. Tako godinama unazad svedočimo otvaranju brojnih kompanija koje maksimalno eksploatišu gledanje u stranu nadležnih institucija kada je u pitanju zagađenje koje stvaraju.

Cena električne energije se kroz obilate subvencije za proizvodnju uglja već dugo godina održava izuzetno nisko. To je, između ostalog, i jedan od razloga zašto ugradnja solarnih panela nije isplativa za stanovništvo. Sa jedne strane jeftinijom strujom se kupuje određeni socijalni mir kod društvenih slojeva koji jedva podmiruju već postojeće mesečne račune. Sa druge strane to je i svesna odluka vlasti u cilju podsticanja i privlačenja ulaganja u domaću ekonomiju. Prvi i najefikasniji korak za drastično smanjenje zagađenja bi svakako bio stavljanje van pogona termoelektrana na ugalj, ili barem ugrađivanje neophodnih filtera. Međutim, ovo bi automatski vodilo drastičnom poskupljenju struje što bi, ukoliko sve ostalo ostaje isto, najteže pogodilo najugroženije delove stanovništva. Dugoročno gledano jedina održiva mera može biti prebacivanje na održive izvore energije, ali potencijali kojima Srbija raspolaže nisu ni izbliza dovoljni da joj obezbede energetske nezavisnost. Ovo bi moglo značiti dodatni uvoz struje i njenu potencijalno još višu cenu. Međutim, bez energetske tranzicije nemoguće je doći do čistog vazduha. Ali se ni do energetske tranzicije ne može doći ukoliko se u obzir ne uzme položaj i interes najsiriromašnijih delova stanovništva. Stoga se rešenje za ekonomski i ekološki održivu proizvodnju i upotrebu električne energije može tražiti samo u međunarodnoj saradnji. Prvi preduslov za to je da se ta saradnja ostvaruje na drugačijim osnovama. Srpska ekonomija, kao uostalom i mnoge druge, više ne mogu biti zalihe jeftinih resursa, već je u interesu zdravlja svih neophodno graditi solidarni sistem proizvodnje i potrošnje električne i toplotne energije. Drugi preduslov je smena korumpiranog kompradorskog režima koji sopstveni interes stavlja ispred života građana u čije ime navodno govori.

Izvor: bilten.rs